

Kemény Gábor

Értekezések Márai Sándorról

Lőrinczy Huba: Az emigráció jegyében

Lőrinczy Huba, a jeles szombathelyi irodalomtörténész új könyvének fejezetei (a bevezetés számaival élve) „egyől egyig az önkéntes száműzetést választó Márai munkásságával foglalkoznak” (7). Lőrinczynek ez a hatodik kötete Márai Sándorról. Az emigráns Márai csak most került sorra, bár a szerző már vagy másfél évtizede emigrált Márai világába. Az eddigi kötetek a megjelenés sorrendjében: „...személyiségnek lenni a legtöbb...” (1993), *A magyar Buddenbrook-ház* (1997), *Ambrustól Máraihoz* (1997), *Búcsú egy kultúrától* (1998), *Világkép és regényvilág* (2002), de ide kell számítanunk a 2000. évi Márai-konferencia általa szerkesztett kötetét is: „*Este nyolckor születtem...*” (2000, második kiadásban: 2002). Végeredményben tehát tizenkét év alatt ez a hetedik olyan könyv, amelyet Lőrinczy Huba ennek a negyven évig anatómia alá vetett, azóta pedig a rajongás és a fanyalgás végletei között hányódó nagyszabású életműnek szentelt.

A most kiadott, az alábbiakban ismertetendő tanulmánygyűjtemény a szerzői bevezető első mondata szerint „Egy nagy munka végeztét, s egy másik, még nagyobb munka kezdetét jelzi” (7). Végeztét, mert ezzel befejeződött Márai összes nagyepikai művének feldolgozása, s kezdetét, mert Lőrinczy Huba mindezek alapján még meg akarja írni a szintézist, a regényíró Márairol szóló monográfiát is. Kívánjuk neki, hogy ez az összegező könyv is elkészüljön, de ezzel még koránt sincs vége ennek az életszenvedéllyé vált munkának, hiszen Márai nem csupán regényíró, hanem novellista, publicista, sőt drámaíró is volt. Van tehát még tennivaló a tervezett monográfia utáni évekre-évtizedekre is!

Márai emigrációban írt műveinek némelyikét már korábbi köteteiben is elemezte Lőrinczy Huba: a *Béke Ithakában*, a *Judit... és az utóhangot* (Az igazi folytatását), továbbá a *Föld, Föld!...* című visszaemlékezést a „...személyiségnek lenni a legtöbb...” lapjain, a *San Gennaro véret az Ambrustól Máraihoz* című gyűjteményben, végül a *Garrenak művének Jelvény és jelentés*, valamint *Utóhang. Sereghajtók* című részeit a *Búcsú egy kultúrától* megfelelő fejezeteiben. Most ezekhez négy történelmi regénynek (*Rómában történt valami*, *Ítélet Canudosban*, *erősítő* [Márai akarata szerint mindvégig kis kezdőbetűvel írva], *Harminc ezüstpénz*) és egy „krimi”-nek, a kéziratos hagyatékából kiadott *Szűvszerelemnek* az elemzése csatlakozik, teljessé téve ezzel az emigráns Márai nagyepikájának áttekintését.

Márainak ezek a kései regényei a kevésbé ismert művek közé tartoznak (bár az *Ítélet Canudosban* jelentőségét már Szegedy-Maszák is felismerte monográfiájában). A négy történelmi regény kisebb-nagyobb mértékben parabolaként is olvasható, leginkább a *Rómában történt valami*, amelyben még az urbánus–népies viszálkodás kulcsfigurái is felismerhetők. További közös sajátosságuk, és ezzel a *Válás Budán*, a *Vendégszobák Bolzanóban* és *A gyertyák csonkig égnek* típusához kapcsolódnak, hogy egyől egyig krízisregények, amelyek viszonylag rövid időtartamba (pl. egy nagy éjszakai beszélgetésbe) sűrítik a konfliktus lényegét. Lőrinczy Huba gazdagon dokumentált, mélyenszántó elemzéseit e helyütt nem lehetséges, de nem is szükséges ismertetni, hiszen e fejezetek közül kettő korábban éppen a *Forrás* hasábjain jelent meg. Mégis fontosnak tartom kiemelni az *erősítő* groteszk jellegéről írottakat (korábban nem volt szokás Máraival kapcsolatban a groteszket emlegetni), továbbá azt a tapintatosságában is nyilvánvaló elmarasztalást, amelyben a szerző a posztumusz művet (a kriminek álcázott civilizációkritikát) részesíti. Ez a róla szóló fejezet címében – Juhász Gyula nyomán – „bágyadt búcsúzó”-nak minősített, fáradtabb alkotás körülbelül úgy zárja le Márai életművét, mint az öreg Jókaiét *A mi lengyelünk* vagy az *Ahol a pénz nem Isten*. De ezt is érdemes elolvasni, mint minden nagy írónak mindegyik munkáját, mert olyan profétikus erejű részletek is vannak benne, mint

a New York esti fényeit felvillantó sorok (idézi Lőrinczy: 147–148.): „Ezek a villogó felhőkarcolók az óceán és a sötét égbolt keretében hatalmasan és biztosan állottak, de igazában csakugyan olyan biztosan állott a bazaltalapon ez a sugárzó energiával telített civilizáció, mint ahogy hivalkodva mutatta?”

Az új kötet fő részéhez, az öt Márai-regény elemzéséhez négy további írás csatlakozik. A második rész két fejezetében Márai Illyés-képével és a Márai naplói és Déry Tibor „hordalékai” közötti megfelelésekkel, párhuzamosságokkal ismerkedhetünk meg. A harmadik rész a Márai-filológia két kiadványát ismerteti, pontosabban bírálja, olykor kíméletlenül. Ezek sem méltatlanul foglalnak helyet a kötetben, mert szinte a tanulmány igényével és alaposságával készültek. De némelyik fordulukat – pl. az ilyeneket: *szégyenletes, arcpirító* (220), *elképesztő hanyagság* (224), *félhíborító hiba- és hiánygyűjtemény* (226), *elképesztő melléfogások* (227), *megdőbbentő garázdálkodás* (228), *minősíthetetlen színvonal* (231), *elképesztően henyé mondatok* (240), „[a helyesírást láttán] *mindörökre elménkbe vésztük a szöveggondozó [...] nevét*” (243) – a kötetbe emeléskor el lehetett volna hagyni, mert az ilyesminek tagadhatatlanul más az akusztikája egy folyóiratbeli recenzióban, mint egy tanulmánykötetben.

Befejezésül – s ezt Lőrinczy Huba, a kérlelhetetlen kritikus igazán nem veheti rossz néven – az ismertetés írójának is akad néhány kritikai észrevétele.

A 64. oldalon meglepődve olvastam ezeket a sorokat: „a műalkotást művön kívüli dokumentumokkal, nyilatkozatokkal értelmezni nem csupán kockázatos, hanem többé-kevésbé tudománytalan vállalkozás”. Ez a módszertani megjegyzés az ortodox strukturalizmus korszakának dogmáira emlékeztet, és szöges ellentétben áll azzal a szó legjobb értelmében vett filológusi és irodalomtörténeti módszerrel, amelyet maga a szerző alkalmaz ebben és az általam ismert összes többi művében. Itt valami félreértésről lehet szó, mert úgy tudom, hogy mind a ketten úgy gondoljuk, hogy az irodalmi szöveget elsősorban saját magából kell ugyan megérteni, de ebben a megértésben igénybe lehet, sőt kell is venni minden olyan szövegen kívüli, szövegek közötti mozzanatot, amely hozzásegíthet az adott szöveg (még) jobb megértéséhez. Ebben nem lehet köztünk vita!

A 141. oldalon a *mana* (természetfeletti erő a primitív népek hiedelemvilágában) kapcsán azt állítja a szerző, hogy „nem tudhatni”, ismerte-e Márai József Attila híres-hírhedt *Tárgyi kritikai tanulmányát* Babitsról. Nos, „tudhatni”, mert ő maga is bekapcsolódott a József Attila-pamflet megvitatásába *Cégoáltozás* című cikkével (Újság, 1930. január 16.; újra közli: *Kortársak József Attiláról*. Szerk. Bokor László és Tverdota György. Akadémiai Kiadó, Bp. 1987. I. köt. 156.). Az M. S. szignójú cikkíró (akit a szöveggyűjtemény szerkesztői Márai Sándorral azonosítanak) kiáll Babits mellett, és József Attila röpiratát „épp oly túlzott és igaztalan, mint erőszakolt és neveletlen támadás”-nak minősíti. E cikk érdekes adalék lehet Márai és a *Nyugat*, illetve Márai és József Attila viszonyának történetéhez; ezt azonban Lőrinczy Huba sokkal jobban meg tudja majd írni, mint én ebben a recenzióban.

Még egy apró filológiai megjegyzés, kiegészítés. A szerző kétségbe vonja, hogy Lengyel Balázs hallhatta beszélni Babitsot az egyetemen, hiszen amikor Babits egy rövid időre egyetemi tanár lett (1919-ben), az emlékező csupán egyéves volt (242). Csakhogy Lengyel Balázs nem ezeknek az egyetemi tanári előadásoknak valamelyikére emlékezik (csecsemők valóban nem szoktak egyetemi előadásokra járni), hanem Babitsnak egy jóval későbbi felolvasására, amely a bölcsészkar egyik tantermében hangzott el. Hadd idézzem a kérdéses részt Lengyel Balásznak *A Babits-élmény nyomában* című visszaemlékezéséből: „láttam és hallottam felolvasni magát Babitsot. Hetedik gimnázista [!] koromban, valószínűleg 35 elején [...] a Fővárosi Népművelés keretében Babits felolvas verseiből. [...] még aznap délután tanúja lehettem, hogy az egyetem egy sivár tantermében, nem túl számos közönség előtt Babits fölolvasta, rossz lélekzetével [!] küzdve elzihálta a *Mint különös hírmondót*” („*Mint különös hírmondó...*” Szerk. Kelevész Ágnes. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp. 1983. 231.). Ebben tehát nem tévedett az interjúkötet szerkesztője.

Végül egy olyan apróság, amely valóban „a hóhér akasztása” kategóriájába tartozik. Lőrinczy Huba a 237. oldalon szövegromlásnak tulajdonítja a fenti kiadványban előforduló *Zschokke* nevet, mert „létezéséről egyetlen kézikönyv sem tud”. Pedig elég lett volna felütni a *Világirodalmi lexikon* 18. kötetét a 247. lapon, hogy kiderüljön: Johann Heinrich Daniel Zschokke (1771–1848) német nyelvű svájci író, pedagógus és történész volt, Pestalozzi és von Kleist barátja, kortársa. Itt is jól működött tehát mind Márainak, mind a szerkesztő Salamon Istvánnak a memóriája.

Az a körülmény, hogy Lőrinczy Hubának a kötetben olvasható recenziói nagy pontossággal feltüntetik az ismertetett kiadványokban talált sajtóhibákat is, felhatalmazza a recenzenst arra, hogy ne hagyja említetlenül azt a mindössze négy sajtóhibát, amelyet a könyvben találni tudott. Íme: a *trienti zsinat* (102) bizonyára *tridentis*; a *Jules Renard*-al (191) helyesen *Renard-ral*; a konferenciakötet alcímében az *hommage* szó után tompa ékezetű francia *a* betűnek kellene állnia (194); a *szemlélteti* helyett

minden bizonnyal *szemléleti* olvasandó (198). Meg kell jegyezni, hogy egy ilyen összetettségű, több mint 250 oldal terjedelmű szövegben négy sajtóhiba hallatlanul kevésnek számít, s ez a szerzőnek és a kiadónak példás gondosságát mutatja, illetőleg dicséri.

A fenti apró lapszusok természetesen mit sem vonnak le Lőrinczy Huba új könyvének értékéből. Ez a magas szakmai színvonalon, választékos és szép magyarsággal megírt tanulmánykötet méltó módon folytatja a szerzőnek Márai Sándor nagyepikai munkásságát feltérképező könyvsorozatát. Jó volt kézbe venni ezt a névmutatóval is ellátott, vonzó külsejű kötetet!

Egyik korábbi munkájában, az *Ambrustól Máraihoz* címűben ezt a Márai szellemében fogant szép mondatot írta le Lőrinczy Huba *A gyertyák csonkig égnek* kapcsán: „A habitus a végzet” (306). Úgy látom, az ő számára is végzetté vált a habitus, a tartalmában is, formájában is tökéletességre törekvő tudományos alkotómunka habitusa. Mint az idézett helyen is olvashattuk, az ember végül mindig egész életével felel a legfontosabb kérdésekre. Ezt teszi Lőrinczy Huba is ebben a könyvben, meg a remélhető továbbiakban is. (*Az emigráció jegyében. Értekezések Márai Sándorról. Savaria University Press, h. n. [Szombathely] 2005. 254 l.*)